

ВІДГУК

опонента доктора юридичних наук, професора, член-кореспондента
НАПрН України, заслуженого діяча науки і техніки України

Тіщенко Валерія Володимировича

на дисертацію Замули Богдана Анатолійовича

«Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території
України», подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення змісту дисертації та наукових праць Замули Богдана Анатолійовича дає підстави зробити висновок про актуальність обраної теми, достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень та висновків, що виносяться на захист, їх практичну значущість, а також про глибокий аналіз питань, пов'язаних із розслідуванням вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Обрана дисертантом тема для дослідження є дійсно актуальною і торкається широкого кола питань кримінального судочинства. У Конституції України встановлено, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Основний Закон містить гарантії здійснення прав людини, проте останніми роками спостерігається тенденція до збільшення кримінальних правопорушень, в результаті яких здійснюються посягання на життя, здоров'я, приватну

власність та інші права і свободи людини. Виходячи із теми дослідження автор наводить і відповідну статистику вчинення кримінальних правопорушень, зокрема, іноземцями. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, в Україні у 2016-році органи досудового розслідування розпочали 1691 кримінальне провадження, вчинене іноземцями, у 2017-му – 2543, 2018-му – 2302, 2019-му – 2452, станом на листопад 2020 року – 1324, а загалом – 9112 кримінальних правопорушень. Водночас, із вказаного масиву кримінальних правопорушень у 2016-му році зареєстровано 20 вбивств, вчинених іноземцями, 2017-му – 33, 2018 – 26, 2019-му – 18, станом на листопад 2020 року – 12, а загалом – 109 вбивств, вчинених іноземцями на території України. Слід також звернути увагу на те, що вчинення іноземцями вбивств на території України викликає особливий суспільний резонанс, негативно впливає на імідж України на міжнародному рівні, перешкоджає своєінтеграційному напряму розвитку нашої держави. Крім того, практика розслідування вбивств, вчинених іноземцями, показує, що правоохоронні органи стикаються із чималими складнощами: необхідністю врахування правового статусу іноземця, надання додаткових кримінальних процесуальних гарантій, набуття організаційно-тактичних особливостей під час проведення слідчих (розшукових) дій. Як результат, кількість засуджених осіб по даній категорії злочинів щороку зменшується.

Тому на сьогодні бракує комплексного дослідження, присвяченого даній проблематиці, характеристиці її структури, ефективності механізму правового регулювання, практиці впровадження позитивного зарубіжного досвіду, тактиці проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, що в комплексі спрямоване на вдосконалення методики розслідування вбивства, вчинених іноземцями на території України.

Аналіз законодавства, наукових джерел, статистичних матеріалів, правозастосовної практики дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі дослідження та вирішення проблематики методики розслідування вбивства, вчинених іноземцями на території України, потребує якісно нових підходів до протидії такій злочинній діяльності. Саме на вирішення цього завдання і

спрямоване дане дисертаційне дослідження, що свідчить про його підвищену актуальність, науково-теоретичну і практичну значимість.

Наукова новизна отриманих дисертантом результатів визначається тим, що запропонована наукова робота є одним з перших монографічних досліджень, у якій на підставі аналізу норм чинного законодавства України й наукових поглядів учених визначено сутність та особливості методики розслідування вбивства, вчинених іноземцями на території України, а також окреслено шляхи вдосконалення діяльності з протидії таким злочинам. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Вона також визначається сучасною постановкою завдань, виявленням та дослідженням нових ідей та тенденцій розвитку правових відносин, що виникають у сфері кримінального судочинства.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного наукового дослідження автор досягнув визначеної мети та дав належні відповіді на поставлені завдання. При цьому сформульовані висновки та пропозиції є достатньо аргументовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Автор обґрунтував, що основоположні норми і принципи міжнародно-правових актів щодо правового регулювання захисту прав, свобод і законних інтересів іноземців ґрунтуються на загальноновизнаних міжнародних і європейських правових стандартах, носять системний характер, мають правозахисний характер. Зазначені чинники повинні враховуватися під час правового регулювання досудового розслідування як для забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так і досягнення завдань кримінального судочинства.

Визначено, що криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями – сукупність взаємозалежних, динамічних загальних та індивідуальних ознак вчиненого злочину, які відображають об'єктивну інформацію про спосіб вчинення злочину, у поєднанні зі способами готування і

приховування вчинення вбивства; обстановку вчинення вбивства – місце, час, умови та інші обставини, що є типовими для обстановки вчинення злочину цієї категорії; знаряддя і засоби злочину; мотиви й мета вчинення злочину; слідова картина вчиненого злочину або типові матеріальні сліди злочину та механізм їх утворення; особа потерпілого; особа злочинця (іноземець), на підставі якої визначаються напрями розслідування вбивств, вчинених іноземцями.

У свою чергу, автором доведено, що особливості особи злочинця-іноземця безпосередньо впливають на зміст методики розслідування вбивств. На підставі аналізу практики виявлення та розслідування цих злочинів, а також результатів судового розгляду відповідних справ, особа злочинця-іноземця класифікована за такими підставами: 1) за часом перебування в Україні: а) іноземці, які постійно проживають в країні; б) іноземці, які досить тривалий час перебувають в країні та мають реєстрацію (студенти, аспіранти, представники фірм, журналісти, особи дипломатичного корпусу; в) іноземці, які короткочасно перебувають в Україні іноземці (туристи, члени екіпажів суден, спортсмени, артисти, транзитні пасажири; 2) за наявності реєстрації: а) іноземці, які правомірно знаходяться на території України; б) іноземці, які правомірно в'їхали на територію України, але прострочили візу; в) іноземці, які нелегально перетнули кордон України; 3) в залежності від мети перебування в Україні: а) іноземці, які прибули до України у службових справах; б) іноземці, які прибули через бізнес інтереси; в) іноземці, які прибули з особистих справ (за запрошеннями родичів, знайомих, студенти; г) іноземці, які прямують транзитом; 4) в залежності від громадянства іноземця: а) громадяни країн близького зарубіжжя; б) громадяни країн далекого зарубіжжя.

Визначено, що у кримінальних провадженнях за фактом вбивств, вчинених іноземцями на території України, ключове значення має мотив та мета учинення злочину як складова характеристики особи злочинця, що допомогло скласти уявлення про її внутрішнє спонукання до вчинення злочину. Результати емпіричного дослідження показали, що злочинна діяльність іноземців є полімотивною.

В результаті дослідження виокремлені особливості обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях: 1) події вбивства (що саме відбулося – протиправне насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин); 2) яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство; 3) час настання смерті та місце вчинення вбивства; 4) особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця; 5) встановлення обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання.

Встановлено, що огляд місця події під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України має ряд особливостей. Обґрунтовано склад СОГ та визначено, участь спеціалістів, враховуючи ситуації: а) коли особа, де буде проводитися огляд, не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне судочинство; б) коли на підготовчому етапі огляду місця події в розпорядженні слідчого є інформація про те, що огляд місце події буде включати в себе і огляд документів, оформлених на іноземній мові. У таких ситуаціях спеціаліст, який володіє необхідною мовою, буде брати безпосередню участь в дослідженні матеріальних об'єктів на місці події.

Встановлено, що при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України, ключове значення мала взаємодія слідчих з: оперативними підрозділами, з прокурором, взаємодія в рамках міжнародного співробітництва та із всіма можливими суб'єктами взаємодії. Умовами взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні даної категорії злочинів: об'єктивні умови (слідча ситуація, що склалася на момент взаємодії, обстановка взаємодії, науково-технічне і матеріальне забезпечення взаємодії, організаційне забезпечення взаємодії, інформаційне забезпечення взаємодії); суб'єктивні умови (кваліфікація слідчого, психологічний стан, готовність суб'єктів до взаємодії, оцінка суб'єктами стану і перспектив взаємодії, оцінка суб'єктами взаємодії ситуації, що склалася).

В рукописі зазначено, що основними формами використання спеціальних знань під час досудового розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України є залучення спеціаліста (педагога, психолога, судово-медичного експерта, інспектора-криміналіста) для надання допомоги під час пошуку, виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину, а також перевірки й оцінки доказів в ході розслідування. До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать: судово-медична; комплексна психолого-психіатрична експертиза; судова імунологічна; судова медико-криміналістична; судова цитологічна; судово-дактилоскопічна; судово-трасологічна; судова експертиза холодної зброї; судово-балістична.

Досить цікавим та таким, що відповідає вимогам сьогодення є те, що Б.А. Замулою виокремлено колізійні аспекти чинного законодавства та сформовано пропозиції по їх усуненню. Вважає, що врахування таких доповнень усуне різне тлумачення окремих норм КПК України та позитивно вплине на розслідування кримінальних правопорушень за участю іноземних громадян.

Необхідно відмітити, що дисертант, по-перше, не просто акцентує увагу на існуванні зазначених проблеми, а обґрунтовує досить цікаві пропозиції щодо її подолання; по-друге, визначає недоліки та переваги відразу кількох альтернативних варіантів вирішення даного питання; по-третє, формулює власний погляд на дану проблему, який має комплексний характер, а його обґрунтування доповнюється в кожному розділі дисертації. По-четверте, формулює конкретні пропозиції щодо необхідності внесення змін до низки нормативно-правових актів з метою практичної реалізації зроблених ним висновків.

Таким чином, з урахуванням зазначеного можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому розв'язанні конкретних питань.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та

зарубіжних вчених, комплексними аналізом чинного законодавства, а також проектів нормативно-правових актів, що стосуються тематики дослідження.

У першу чергу, з позитивного боку слід відмітити чітке та правильне визначення автором роботи об'єкта та предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня. У свою чергу, правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило автору зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму і зробити дисертацію реальним внеском в науку криміналістики.

Методологічну основу дисертації становить діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також сучасні загальнонаукові та спеціальні методи.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні праці, у яких висвітлено концептуальні засади методики розслідування злочинів, зокрема наукові доробки Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іценка, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, О. Н. Колесниченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергеевої, О. В. Таран, В. В. Тищенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура.

Окремі проблеми розслідування вбивств у сучасних умовах розглядали О. О. Андрєєв, А. О. Антощук, І. В. Борисенко, В. І. Бояров, О. Ю. Булуков, С. Ф. Здоровко, Ю. Б. Комаринська, М. В. Костенко, І. В. Кубарев, Л. В. Омельчук, О. С. Саїнчин, В. В. Семенов, В. Л. Синчук, А. В. Старушкевич, А. М. Чорний.

Враховані також деякі питання розслідування злочинів, вчинених іноземцями, що досліджувались у роботах В. С. Кузьмічова, Л. Г. Шарай, М. М. Шикоряка та ін.

Більше того, в дисертації вивчена та проаналізована сучасна періодична література, присвячена даній проблематиці, що свідчить про спробу синтезувати поряд з загальноприйнятими поняттями новітні підходи до удосконалення методики розслідування вбивства, вчинених іноземцями на території України.

Суттєвою є також емпірична база проведеного дослідження, яку становлять дані офіційної статистики МВС України та Національної поліції України за період 2016–2020 років; узагальнені матеріали вивчення 96 кримінальних проваджень за ч. ч. 1, 2 ст. 115 КК України; зведені дані анкетування 185 слідчих НПУ із Закарпатської, Донецької, Київської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Харківської та Херсонської, Хмельницької областей, а також практичний досвід роботи дисертанта у слідчих підрозділах Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Наукова та практична значущість отриманих результатів підтверджена відповідними актами впровадження та полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції спрямовані на подальше вдосконалення діяльності Національної поліції України зокрема, розвиток науки криміналістики й використовуються:

– практичній діяльності – Головного слідчого управління Національної поліції України під час підготовки нормативних документів та методичних рекомендацій щодо удосконалення методики розслідування злочинів, вчинених іноземцями, а також під час проведення занять у системі службової підготовки;

– освітньому процесі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Методика розслідування кримінальних правопорушень», а також у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України згідно із затвердженими МВС України навчальними програмами. З позитивного боку слід відмітити той факт, що практична

значимість результатів дослідження підтверджена відповідними актами, які містяться у додатках.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації достатньо повно викладені в анотації та наукових публікаціях. Анотація містить стислий опис основних положень і результатів дослідження і повністю відображає зміст дисертації. Дисертацію, анотацію та наукові публікації оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових публікаціях, серед яких три статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна у зарубіжному юридичному виданні (Республіка Польща), шість у збірниках тез наукових доповідей.

Оформлення дисертації Б.А. Замули відповідає тим вимогам, які висуваються до такого роду робіт. Вибрана структура дисертації дозволила автору послідовно і системно проаналізувати широкий спектр питань які стосуються організації та діяльності органів поліції при розслідуванні вбивства, вчинених іноземцями на території України. При розбитті розділів основного тексту на підрозділи автором дотримані правила пропорційності, непересіченості, взаємовиключення і неперервності. Автор послідовно виклав матеріал, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював відповідні наукові дефініції.

Мета і завдання, визначені автором у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені автором, об'єднані провідною ідеєю – підвищення ефективності розслідування вбивства, вчинених іноземцями на території України, шляхом розроблення її методики.

Виконання вимог академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації Замули Б.А. «Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей,

результатів або слів без оформлення належного цитування. Дисертант відповідально дотримав норми законодавства про авторське право і суміжні права та надав достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень та джерела інформації.

В цілому дисертаційне дослідження виконане на належному рівні. Разом з тим, аналіз дисертації дає підстави зробити наступні **зауваження та рекомендації**:

1. У підрозділі 1.1. «Стан наукових досліджень розслідування вбивств, вчинених іноземцями» автор в результаті опрацювання значної кількості вітчизняних джерел визначає широке коло проблемних питань, пов'язаних із протидією вбивствам, вчинених іноземцями на території України. Водночас, зазначає, що весь масив наукових джерел не стосувався специфіки розслідування вбивств, вчинених іноземцями і не повною мірою відповідали потребам правозастосовної практики. На нашу думку, для розуміння сутності методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України та її ефективної застосування у вітчизняній практиці, доцільним було б вивчення зарубіжного досвіду країн, у яких правоохоронні органи мають напрацьовані і апробовані методики розслідування, які поєднують сучасні методи і засоби розслідування з дотриманням прав учасників кримінального провадження.

2. Назва підрозділа 2.1 сформульована так: «Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України». Гадаємо, що в методиці розслідування слід визначати і коментувати такі обставини як стратегічні завдання розслідування у цілому, а не стосовно тільки його початкового етапу. Логічно було б навести типові завдання, які постають на початковому та подальшому етапах розслідування.

3. В тексті роботи (с.115-116) спостерігається не чітка позиція автора щодо значення встановлення мотиву злочину як обставини, що підлягає доказуванню. Він посилається на думку Л.М. Кривоченко щодо мотиву злочину як факультативної ознаки складу злочину. Але це кримінально-правове

трактування значення мотиву. В кримінально-процесуальному аспекті встановлення мотиву дій обвинуваченого є обов'язковою складовою обставин, які підлягають доказуванню (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК). Крім того, з'ясування мотиву злочину дає змогу встановити спонукання і спрямованість дій особи, зрозуміти логіку її злочинної поведінки. Тому на захисті дисертанту слід більш чітко визначити своє відношення до значення встановлення мотиву вбивства у кримінальному провадженні.

4. Новаторським та таким, що заслуговує на увагу є думка автора щодо можливості залучення кращого іноземного досвіду у питанні удосконалення тактики допиту підозрюваного (іноземця). У цьому аспекті автор пропонує запровадження до вітчизняної практики методу «процесуального інтерв'ю». Разом з тим, виходячи із тексту дисертації, досить складно сприймається дана пропозиція, оскільки не зрозуміло у чому полягають саме тактичні положення «процесуального інтерв'ю» і як тактичні положення узгоджуються із процесуальними гарантіями.

5. Не ясно висловлена позиція автора щодо розмежувань початкового і наступного етапів розслідування. Так, на с.138-139 вказується на типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування вбивств, кожна з яких містить відомості про особу підозрюваного і його ставлення до обвинувачення. Звідси можна зробити висновок, що початковий етап закінчується тільки після встановлення особи підозрюваного. До того ж автор вважає, що «наступний етап може наступити після вирішення всіх завдань початкового етапу розслідування» (с.226). Виникає питання: а якщо не всі завдання початкового етапу вирішені, зокрема особа підозрюваного не встановлена, то цей етап продовжується до появи в кримінальному провадженні особи підозрюваного? Разом з тим, автор погоджується з думкою, що наступний етап не пов'язується з прийняттям відповідного процесуального рішення (с. 226, 227).

6. Зазначаючи емпіричну базу дослідження, автор посилається на зведені дані анкетування 185 слідчих НПУ із Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської Миколаївської,

Одеської, Полтавської, Херсонської, Хмельницької, Рівненської, Чернівецької областей та м. Києва, а також практичний досвід роботи дисертанта у слідчих підрозділах Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України. Враховуючи особливості розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, важливе значення для результативності їх оперативного документування має взаємодія із працівниками кримінальної поліції на всіх рівнях, у тому числі із представниками правоохоронних органів інших країн. Тому, на нашу думку, для більшої репрезентативності роботи слід було опиратися не лише на результати проведеного опитування слідчих Національної поліції України, а й на опитування працівників кримінальної поліції у частині проведеної взаємодії, які б допомогли виділити позитивні і негативні моменти у встановленні та притягненні до відповідальності іноземних громадян.

Необхідно зазначити, що наведені вище зауваження та рекомендації стосуються дискусійних положень роботи, торкаються недостатньої ясності у розгляді окремих питань теми дисертації, проте не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові положення, які сприяють підвищенню ефективності розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

За своєю актуальністю, рівнем наукового вирішення досліджених проблем, практичним значенням отриманих висновків та пропозицій, їх науковою обґрунтованістю і достовірністю слід констатувати, що дисертаційне дослідження **Замули Богдана Анатолійовича** та тему **«Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України»** відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету

Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (зокрема, пунктам 10 та 11), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 979), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (у редакції Наказу Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759).

Відповідно, **Замула Богдан Анатолійович** заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**Завідувач кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України**

В.В. Тіщенко

Підпис засвідчую

**Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор**

М.Р. Аракелян